

بررسی عهدنامه از جهت محض سند و فارغ از ملاحظات بیرونی

عهدنامه با دو سند مطرح شده است:

سند اول از جناب نجاشی است؛ با این عبارت:

«اخبِرنا ابنَ الجندی عن ابی علی بن همام عن الحمیری عن هارون بن مسلم عن الحسین بن عَلوان عن سعد بن طریف عن الاصبغ بالعهد»¹.

در مورد اصبغ (بن نُباته مُجاشعی) هم می‌فرماید:

«کان من خاصّة امیر المؤمنین - علیه السلام - و عمّر بعده. روی عنه عهد الاشتر و وصیّته الی محمد ابنه»².

سند دوم از شیخ طوسی است، با این تعبیر:

«الاصبغ بن نباته ... روی عهد مالک الاشتر الذی عهده الیه امیرالمؤمنین لَمّا وُلّاه مصر... اخبِرنا بالعهد ابن ابی جید عن محمد بن الحسن عن الحمیری عن هارون بن مسلم و الحسن بن طریف [ظریف] جمیعا عن الحسین بن علوان الکلّبی عن سعد بن طریف عن الاصبغ بن نباته عن امیر المؤمنین - علیه السلام -»³.

مطابق این دو سند افراد ذیل باید مورد بررسی قرار گیرند (با حذف افراد مکرر در سند):

ابن جندی - ابن همام - حمیری - هارون بن مسلم - حسین بن علوان - سعد بن طریف - ابن ابی جید - محمد بن الحسن - حسن بن طریف - اصبغ بن نباته.

در سند اول مشکلی مستقر وجود ندارد؛ با این توضیح که ابن جندی (احمد بن محمد بن عمران ...) از مشایخ نجاشی و مورد مدح جناب نجاشی و شیخ طوسی است. ابوعلی بن همام ثقه و جلیل القدر است. البته در برخی نسخه‌های رجال نجاشی «علی بن همام» است که در حق وی گفته شده: «مجهول لم یذکر فی کتب الرجال». لکن احتمال موجه همان است که ما نقل کردیم و در نسخه مصحح از رجال نجاشی موجود است. بنابراین مشکلی از این ناحیه برای سند نیست.

عبدالله بن جعفر حمیری (مؤلف قرب الاسناد) و هارون بن مسلم نیز توثیق شده‌اند.

حسین بن علوان در موردش اختلاف است و عمده اختلاف در فهم از گزارشی است که جناب نجاشی از او می‌دهد! ایشان می‌نویسد:

1. رجال النجاشی، رقم 5، ص 8.

2. همان.

3. الفهرست، رقم 119، ص 85.

«الحسین بن علوان الکلبی مولا هم، کوفی عامی و اخوه الحسن یکتی ابا محمد ثقة. رویا عن ابی عبد الله - علیه السلام - و لیس للحسن کتاب و الحسن اخص بنا و اولی ... و للحسین کتاب تختلف (یختلف) روایاته...»⁴.

فهم برخی بر رجوع «ثقه» - به عنوان خبر به مترجم (حسین) است و رفتار برخی نیز غیر ثابت است!

مثلا محمد باقر صدر - قدس سره - معتقد است: «الظاهر وثاقته و رجوع توثیق النجاشی الیه»⁵.

در مقابل محقق خوبی در موضعی معتقد است: «وقع الکلام بینهم فی ان «ثقة» خبر لقوله: «و اخوه» او یرجع الی الحسین بن علوان المترجم او انها مجملة؟ و ظاهر العبارة هو الاول...»⁶ لکن در جایی دیگر می فرماید: «ان التوثیق راجع الی الحسین لا الی الحسن»⁷.

البته در هر دو موضع بر اعتبار حسین تاکید ورزیده است. ضمن این که جمله دوم به قلم خود ایشان [؟] و نوشته دوم زمانا از نوشته اول متاخر است. چرا که «التنقیح» - که حامل متن اول است - متعلق به دهه هفتاد از سده سیزدهم (حدود 1377) و «معجم» - حامل متن دوم - متعلق به دهه هشتاد (حدود 1389) است. شنیدنی این که شبیه همین دو رفتار نه نسبت به عبارت بلکه نسبت به شخصیت ابن علوان از رجالی معاصر محقق شبیری زنجانی به منصفه ظهور رسیده است.

ایشان در موضعی اصرار بر برگشت توثیق به حسن دارد و عبارت ابن عقده را - که مورد استشهاد محقق خوبی بر اعتبار حسین است - دال بر وثاقت حسین نمی داند،⁸ لکن در موضعی دوم اعتبار حسین را تمام شده می داند؛ با این تعبیر:

«ابی الجوزاء - که صحیح الحدیث و ثقة است. تقریباً تمامی روایاتش را از همین حسین بن علوان اخذ نموده است و این، علامت ثقة بودن حسین است؛ زیرا شخصی که صحیح الحدیث است، دروغگو و غیر ثقة را شیخ خود اخذ نمی کند»⁹. متن دوم از ایشان زماناً متاخر از متن اول است.

نتیجه تتبع و تحقیق در مورد حسین بن علوان

به نظر می رسد بر اساس کثرت روایات و عمل اصحاب به روایات وی و کلام ابن عقده در مورد ابن علوان با این متن: «ان الحسن کان اوثق من اخیه و احمد عند اصحابنا». و اظهار بودن رجوع ثقة به حسین تا به حسن در کلام نجاشی و ضعف برخی بیانها در زدن دلالت عبارت ابن عقده مبنی بر این که افعال التفضیل دلالت بر اشتراک در ماده بین افضل و غیر افضل ندارد،¹⁰ می توان - بلکه باید - به روایت حسین بن علوان اعتماد کرد؛ به ویژه اگر روایت خود بار ضعف سندش را بکشد!

4. رجال النجاشی، رقم 116، ص 52.

5. بحوث فی شرح العروة الوثقی، ج 4، ص 350؛ همچنین ر.ک: محمد بن حسن العاملی، استقصاء الاعتبار فی شرح الاستبصار، ج 6، ص 40؛ و...

6. التنقیح فی شرح العروة الوثقی (از موسوعه)، ج 9، ص 248.

7. معجم رجال الحدیث، ج 4، ص 382 و 383 و ج 5، ص 31.

8. کتاب نکاح، ج 2، ص 609. 611.

9. همان، ج 14، ص 4639.

10. همان، ج 2، متن و پاورقی ص 610.